

**MAKTABDA O‘QUVCHILARNI KASB-HUNARGA
YO‘NALTIRISH.**

Kukanova Sevara Pardaboy qizi

Toshkent viloyati Angren shahar 4-IDUM psixologi

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada kasb bu insonning ijtimoiy iqtisodiy faoliyat turi ekanligi, maktablarda bitta kasb hamda ikkinchi tilni o‘qitish masalalari haqida tushuncha beriladi.

Kalit so‘zlar: Kasb, kasb psixologiyasi, kasbiy faoliyat, bilish jarayonlari, nutq, xotira, kasblar tasnifi, kasblar haqida tushuncha.

KIRISH

Yoshlarning kasb tanlashlari maktabdan boshlanadi. Bunga ularni tayyorlab borish zarur bo‘ladi. Buni psixolog olim Anvar Jalolov o‘zining “Kasb qanday tanlanadi” kitobida shunday ko‘rsatib beradi. Xilma – xil va qiziqarli kasblarni tanlashning asosiy maqsadi yaxshi yashash va yaxshi kasbni tanlash hisoblanadi.

O‘zi uchun qiziqarli bo‘lgan kasb insonni har doim o‘z ustida ishlashga, uni yaxshiroq bilishga olib keladi. Insonda kasb tanlash jarayonini yana shu muallif quyidagicha belgilaydi. Insonda ma’lum kasbga, uni egallashga xavas, mayil, orzu, ishtiyoq, xafsala bo‘lmasa u hech qanday kasbni egallay olmaydi. Insondagi shu jarayonlar odamning o‘z kelajagini to‘g‘ri anglashga, tushunishga olib keladi. Unda istak, xohish paydo bo‘ladi. Bular bolada ma’lum bir maqsadni shakllanishiga va bu yo‘lda iroda kuchini sarf qilishga olib keladi. Irodali inson o‘z maqsadi sari intiladi va orzu havaslariga erishadi. Bunda bolaBunda bolada paydo bo‘luvchi xavas atrofdagi insonlarni kuzatish orqali, ularga aytilgan maqtov so‘zlarini tinglash va uning mahoratiga qoyil qolish, odamlarni uning mahoratini maqtashlari, bu insonni bilimdonligi, qo‘lidan ko‘plab ishlar kelishini kuzatishi unda shu insonga o‘xshashga xavasni uyg‘otadi. Unda orzu, armon, tilak, ishtiyoq va xafsala paydo bo‘ladi. Bu jarayonlar bolada uyg‘onayotgan

ehtiyojlar va manfaatlar bilan bog‘liq bo‘lib uni o‘z oldiga qo‘ygan maqsadlarini amalga oshirishning xissiyotlari, irodalari bilan bog‘liq jarayondir. Katta bo‘lib borayotgan bolada xavas paydo bo‘ladi. Kasbga nisbatan olganda bolani shu kasbga qiziqishi, intilishi, mayli, xohish, istak va orzusi bo‘lib ko‘zga tashlanadi. Bu yo‘lda bola o‘ziga tilak tilab shu kasbni egallashga bo‘lgan intilishi sodir bo‘ladi. Agarda bola o‘z tilaklarini xafsala bilan amalga oshirmasa, xarakat qilmasa bu armon va orzu bo‘lib qoladi. SHuning uchun u zo‘r ishtiyoq bilan xarakat qilishi va armonlarini amalga oshirishi zarur bo‘ladi. Ko‘rinib turibdiki bu jarayonlar insonga xos bo‘lgan psixologik jarayonlarni tashkil etib. Insonning maqsadini vujudga kelishining asosi hisoblanadi. Albatta bu jarayonda insondan iroda kuchi ham talab qilinadi. Ishtiyoq bu – zo‘r istak, xohish hisoblanadi. Yoshlarni kasb tanlashlari yo‘lidagi bunday jarayonlarni o‘rgangan psixolog olimlar ularni quyidagicha ta’riflaydilar. Insonni anglash darajasiga ko‘ra kasb tanlashda quyidagi tomonlar ta’riflanadi. Istak – intilishning shunday bir turidirki, bunda inson faqatgina o‘zining hozirgi holatidan norozi ekanini his qilib tursa ham, lekin qanday maqsadga intilayotganini, binobarin, bu maqsadga erishishning yo‘l – yo‘riqlarini aniq bilmaydi. Bunda kishi nima istayotganini o‘zi anglab etmaydi. Bola o‘zi nimani istayotganini anglamas ekan bu istakni amalga oshirib bo‘lmaydi.

Insondagi istak ma’lum darajada anglangan bo‘lsa, tilak – xavasga aylanib ketishi mumkin. Tilak – havas intilishning shunday bir turidirki, bunda inson faqatgina qanday maqsadga intilayotganligini biladi, lekin bu maqsadga erishish yo‘llarini aniq bilmaydi. Bunday tilak bo‘lgan payitda bolada ko‘pincha yangi intilish paydo bo‘ladi. Bunda bolada tilakka erishish uchun vosita va yo‘llarqidirish, ba’zi vaqtda esa o‘zida tug‘ilgan tilakni bosishga intilish hosil bo‘ladi. Agarda amalga oshirish uchun vosita va yo‘llar topilsa, u vaqtda tilak to‘la anglangan va maqsadga intilishning vosita va yo‘llarini aniq anglanganini ko‘rsatadi. Tilakni tobora anglanib borishi natijasida xohishga aylanib boradi. Xohish esa to‘la anglangan intilishdir. Bunda inson maqsadi sari anglangan xarakatlarni bajarishga tayyorlanadi va o‘z irodasini shu maqsad sari yo‘naltiradi.

Kasb tanlashda inson irodaviy xarakterlarni amalga oshiradi. Irodaviy xarakterlar – ilgari mo‘ljallangan xohish bilan amalga oshiriladigan xarakterlardir. Insondagi bu irodaviy harakatlar ixtiyorsiz va ixtiyoriy ravishda bo‘lishi mumkin. Ixtiyoriy xarakterlar insonni anglangan va o‘z xohishi bilan bajariladigan harakatlari hisoblanadi. Irodaviy xarakterlar motivlar asosida amalga oshiriladi. Motivlar kurashi natijasida inson o‘zining maqsadlaridan kelib chiqib qarorlar qabul qiladi va shu qarorlarni amalga oshirish uchun intiladi.

Kasb va kasbiy psixologik jarayonlar kasb tanlovchidan quyidagilarni talab qiladi:

- Umumta’lim maktablarida beriladigan ta’lim darajalaridagi bilimlarga ega bo‘lishni;
- Kasb tushunchasining ta’rifini, uning tabiatini, xususiyatlarini kasblar sonini va turlarini bilishni;
- Kasbni inson hayotida muhim ahamiyatga ega ekanligini tushunish va u haqida tasavvurga ega bo‘lish;
- Kasb tanlashga kerak bo‘lgan idrokni , xohishni mavjud bo‘lishi; • O‘z maqsadi va manfaatini to‘g‘ri anglab olgan bo‘lishi; • Kelajagi haqida tasavvurlarni bo‘lishi.
- Yoshlar o‘z kelajagini anglagandagina, o‘z qiziqishlari va manfaatlarini aniqlab olgandagina, hayotini tashkil etishdagi ehtiyojlarini tushungandagina kasbni tanlashlari onson kechadi. Kasb insonni boquvchi asosiy omil va hayotini tashkil etuvchi asos hisoblanadi. 2024-yilning 2-fevral kuni “Umumiy o‘rta ta’lim muassasalari o‘quvchilarini xorijiy til va zamonaviy kasblarga o‘qitish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi prezident qarori [PQ-53-son] qabul qilindi. Bu bo‘yicha barcha Respublika maktablariga MMTB tomonidan 239-209-sonli buyruq xatlari ijro uchun yuborilgan.

Qarorga ko‘ra, 2024-2025 o‘quv yilidan bosqichma-bosqich tajriba-sinov tariqasida: maktablarning 10–11-sinflarida tayanch o‘quv rejasi asosida o‘qitish bilan bir qatorda “Fanlarni chuqurlashtirib o‘qitish” hamda “Biznes va kasb-hunarga o‘qitish” yo‘nalishlari bo‘yicha ham ta’lim dasturlari joriy qilinadi;

“Fanlarni chuqurlashtirib o‘qitish” yo‘nalishi doirasida — o‘quv jarayonini tashkil etishda asosiy e‘tibor aniq, tabiiy yoki xorijiy til fanlariga qaratiladi; “Biznes va kasb-hunarga o‘qitish” yo‘nalishi doirasida esa — o‘quvchilar ishchi yoki raqamli texnologiyalarga oid kasblarga o‘qitiladi. 2024/2025 o‘quv yilidan bosqichma-bosqich maktablarda xorijiy tillarni o‘qitishning quyidagi tartibi joriy etiladi: 5–9-sinflarda o‘quvchilarda bazaviy bilim va nutqiy ko‘nikmalar shakllantiriladi. 10–11-sinflarda asosiy e‘tibor o‘quvchilarning akademik yozuv va so‘zlashish ko‘nikmalarini rivojlantirishga qaratiladi. “Fanlarni chuqurlashtirib o‘qitish” yo‘nalishi doirasida xorijiy til fanini tanlagan o‘quvchilar 10–11-sinflarda ikkinchi xorijiy tilga o‘qitiladi. 2024-2025 o‘quv yilidan xorijiy tillar yo‘nalishlari bo‘yicha pedagoglarni tayyorlaydigan davlat OTM talabalarining maktablarda pedagogik amaliyoti yo‘lga qo‘yiladi.

“Biznes va kasb-hunarga o‘qitish” yo‘nalishi doirasida maktablarda ustaxonalar tashkil etilib, oylik ish haqi oliy ma‘lumotli umumta‘lim maktabi o‘qituvchisiga tenglashtirilgan “Kasbiy ta‘lim ustasi” lavozimi joriy qilinadi. Qarorga ko‘ra, maktablarning bo‘sh binolarini “20 ming tadbirkor — 500 ming malakali mutaxassis” dasturi ishtirokchilariga amaliy monomarkazni tashkil qilish va keyinchalik o‘quvchilarni kasb-hunarga o‘qitish uchun to‘g‘ridan-to‘g‘ri shartnoma asosida tekin foydalanishga berishga ruxsat etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. A.Jalalov kasb qanday tanlanadi. 2010 Y. 62 b.
2. I.A.Karimov Barkamol avlod – O‘zbekiston taraqqiyotining poydevori. 1998. 17b
3. Kaykaus. “Qobusnoma” T., 1994 y. 26 b.
4. Gurevich K.M. Дифференциальная психология и психодиагностика. 2008 y. 21b.
6. S.X.Jalilova Kasb Psixologiyasi. 2010y
7. Sobirovna, U. M. (2022). INTERACTIVE LEARNING METHODS USED IN THE EFFECTIVE ORGANIZATION OF TECHNOLOGY COURSES. *Open Access Repository*, 9(11), 106-113